

Middel voor onderwijsverbetering of afrekeninstrument?

ze reist mij
de praai lijn
hij zee de rijst
de drweil stijf
hij dreigt de wijn
kleinst hij klijgt

Toetsen: volop in de schijnwerpers

Sst, wij maken de Citotoets. Rond deze tijd hangen veel scholen dit soort briefjes weer op de deur van groep 8. Vanaf 2015 maken alle basisscholieren in groep 8 een eindtoets. De Eerste Kamer keurde afgelopen december de wet goed die dat voorschrijft. De toets schuift op naar het voorjaar. Voordeel daarvan is dat het basisschooladvies leidend wordt voor de overstap naar het vo. Tegelijk is een discussie losgebarsten over de vraag waar de eindtoets dan voor dient. Om de leerling te toetsen, of om de kwaliteit van de school te meten? Voor- en tegenstanders van (veel) toetsen roeren zich. Over één ding zijn ze het eens: op basis van alleen toetsresultaten kun je geen uitspraken doen over de kwaliteit van het onderwijs.

Kim Schildkamp:
'Formatief toetsen kan
belangrijke data opleveren
die de leerkracht helpen
om zijn onderwijs aan te
passen'

Onderwijs verbeteren

Toetsen kunnen bijdragen aan het verbeteren van het onderwijs in de klas. Formatief toetsen, waarbij de leerkracht peilt hoe de leerlingen ervoor staan, kan belangrijke data opleveren die de leerkracht helpen om zijn onderwijs aan te passen, stelt dr. Kim Schildkamp. Zij is universitair hoofddocent bij de Universiteit Twente en oprichter en projectleider van het project Datateams. Ze onderscheidt drie niveaus. 'Op school-

en klasniveau kan de school op basis van data uit het leerlingvolgsysteem (lvs) controleren of de doelen van de school worden bereikt. Op klasniveau vindt het *assessment for learning* plaats: op basis van toetsresultaten (maar ook bijvoorbeeld observaties) kunnen leerkrachten continu hun instructie aanpassen aan de behoeftes van leerlingen, en dan vervolgens aan nieuwe resultaten aflezen of dit heeft gewerkt. Op individueel niveau brengen diagnostische toetsen gedetailleerd in kaart wat een leerling beheerst, en waar zijn leren stagneert. De uitkomsten van deze drie niveaus kunnen helpen om opbrengstgericht te werken en zo het onderwijs te verbeteren.'

Gevaarlijk spelletje

Jelmer Evers is leraar geschiedenis aan vo-school UniC en co-auteur van het recent verschenen boek 'Het alternatief. Weg met de afrekencultuur in het onderwijs!' Hij ziet wel degelijk het nut van toetsen: 'Af en toe toetsen wat een kind geleerd heeft, is heel zinvol voor het leerproces. Maar als je toetsen gebruikt voor iets anders dan het meten van de individuele voortgang van een leerling, kom je terecht in een gevaarlijk spelletje. Je kunt uit een Citoscore geen conclusies trekken voor de hele school. Als je op die manier waarde aan zo'n toets toekent, wordt die toets voor docenten het einddoel om naartoe te werken. Ze zullen hun pedagogiek en didactiek aanpassen om met hun klas zo hoog mogelijk te scoren. Bijvoorbeeld door leerlingen vooral te laten oefenen op dat wat er gevraagd zal worden.'

Evers wijst ook op de autonomie van leerkrachten. 'Voor hen is het vaak ondoorzichtig hoe een toets tot stand komt. Het systeem, de overheid bepaalt de regels. Dat tast de beroepseer van de leerkracht aan.'

Uitsluiting

Een ander risico is volgens Evers dat scholen leerlingen uitsluiten, omdat ze niet voldoen aan de standaard. 'Dan dreigen Amerikaanse toestanden.' Van dat gevaar is ook Schildkamp zich bewust: 'Scholen in de VS moeten

Jelmer Evers: 'Je kunt uit een Citoscore geen conclusies trekken voor de hele school'

Vooral als toetsen meewegen bij grote beslissingen is het belangrijk dat de toets van hoge kwaliteit is

voldoen aan bepaalde benchmarks. Als ze daar niet aan voldoen, worden ze in sommige staten financieel gestraft. Dat leidt ertoe dat scholen gaan bekijken welke leerlingen net onder de benchmark scoren; daar gaat alle aandacht naar uit. Leerlingen die boven de benchmark zitten of er flink onder ("*the lost causes*") krijgen geen aandacht meer.'

Kwaliteit

Schildkamp wijst op het belang van de kwaliteit van de afgenomen toetsen: 'Er worden veel toetsen en andere data gebruikt die niet voldoen aan eisen rond validiteit en betrouwbaarheid. Vooral als toetsen meewegen bij grote beslissingen is het belangrijk dat de toets van hoge kwaliteit is. Bij toetsen in het kader van *assessment for learning* ligt die kwaliteitslat iets minder hoog, omdat je dan cyclisch en zeer snel werkt. Het gaat hier om differentiatie en onderwijs op maat: op basis van data je onderwijs continu aanpassen aan de behoeften van leerlingen.' Evers vertelt hoe hijzelf te werk gaat: 'Ik toets zelf heel veel formatief, maar niet altijd in een klassieke toets-setting. Je kunt leerlingen ook een debat laten voeren, of een simulatie laten maken.'

Als je hen kennis laat uitdrukken in infographics, wordt ook snel duidelijk wat ze begrepen hebben. Met analytische evaluatie-instrumenten zoals rubrics kun je daar goed op sturen en de uitkomsten beoordelen. Ik vind dat de Cito-eindtoets onterecht op de schietstoel zit; die lijkt het symbool van de afrekencultuur te zijn geworden. Terwijl het een handig instrument is, met veel expertise gemaakt, een nuttige aanvulling op het oordeel van de leerkracht. Want laten we eerlijk zijn: slechte

Rinda den Besten:
‘Wij keuren af dat scholen
op basis van Citoscores
tegenover elkaar worden
gezet’

Jelmer Evers: ‘Het stuit me
tegen de borst wanneer
de Cito-eindtoets wordt
gepresenteerd als het
eindexamen van de
basisschool’

leraren heb je ook genoeg. Maar het stuit me wel tegen de borst wanneer de Cito-eindtoets wordt gepresenteerd als het eindexamen van de basisschool. De ontwikkeling van een kind verloopt zo grillig en divers, dat je die toets niet als selectiemethode mag gebruiken voor het vo. Kinderen hebben bovendien de neiging om zich te vereenzelvigen met de uitslag van een toets.’

PO-Raad: toetsen horen erbij

Voorzitter Rinda den Besten van de PO-Raad vindt dat toetsen horen bij het onderwijs. ‘Iedereen ziet in dat het voor het leerproces belangrijk is om te weten waar een kind staat, waar hij misschien een tikkie harder kan en waar het beter is om nog even ergens bij stil te staan. De toets is dan een hulpmiddel om het onderwijsleerproces bij te stellen. Dat is belangrijk voor de leerling. Maar we zien ook dat toetsresultaten voor andere doeleinden worden gebruikt, waarbij scholen op basis van bijvoorbeeld Citoscores tegenover elkaar worden gezet zoals RTL dat doet. Dát keuren wij af. Dan kom je terecht in de sfeer van *ranking* en ligt een afrekencultuur op de loer. Daar zijn toetsen

niet voor bedoeld. Zo komt het gebruik van toetsen om het onderwijsproces bij te stellen, onder druk te staan.'

De PO-Raad vindt het nuttig dat er vanaf 2015 een verplichte eindtoets is voor groep 8. Den Besten: 'Zo'n toets levert onafhankelijke gegevens over een kind. Het is een foto, een nuttige momentopname. De leerkracht, die het kind heeft geobserveerd, kan daarmee zijn eigen oordeel staven. Het is een plus bovenop het leerlingvolgsysteem. Dat levert informatie over hoe het kind zich in de loop der tijd heeft ontwik-

keld. Ik zie dat als een film, die veel vertelt over de capaciteiten van een kind. Tegelijkertijd is het goed dat de centrale eindtoets voortaan in april wordt afgenomen. Daardoor komt het advies van de leerkracht centraal te staan bij de toelating tot het voortgezet onderwijs. Daar heeft de PO-Raad hevig voor gepleit bij de politiek. De film is belangrijker dan de foto. Het is bovendien belangrijk dat de toets niet als eindoordeel wordt gezien. De toets markeert juist een nieuwe fase in het leerproces van een kind.' ■

Toetsen bij opbrengstgericht werken

Om opbrengstgericht werken vorm te geven heeft de Universiteit Twente de DATATEAM®-methode ontwikkeld. Daarbij zoeken lerarenteams en schoolleiding naar oplossingen voor concrete vraagstukken, met behulp van de data die op school verzameld zijn. Kim Schildkamp: 'We hebben een achtstappenplan ontwikkeld, dat begint bij de vraag: wat is het probleem? Bijvoorbeeld: onze leerlingen scoren gemiddeld slecht op spelling. Vervolgens kom je tot een hypothese: wat zou de oorzaak kunnen zijn? Daarover verzamel je data, bijvoorbeeld met een formatieve toets en observaties in de klas. Vervolgens controleer je de kwaliteit van die data, je analyseert en interpreteert de uitkomsten en neemt maatregelen. Daarna evalueer je of die maatregelen succes opleveren. Niet of niet voldoende? Dan begint de cyclus weer opnieuw. Sinds 2009 hebben we met deze methode ervaring opgedaan in het voortgezet onderwijs. De eerste (voorzichtige) resultaten laten een verhoging van het leerrendement zien. We hopen ons onderzoek vanaf september uit te breiden naar het primair onderwijs.'

Zie: www.utwente.nl/elan/datateams